

Uppdrag att utarbeta en kunskapsstrategi (U2003/1686/F)

Sammanfattning

Skolverket inleder sin redovisning med att markera vikten av att forskning och annan kunskapsuppbyggnad inom sitt verksamhetsområde säkerställs både kort- och långsiktigt. Skolverket anser det vidare viktigt att utbildningsvetenskap präglas av olika perspektiv och av disciplinär bredd. Vikten av såväl oberoende, kritisk teorigenererande som praxisnära forskning framhålls, men också dessas ömsesidiga beroende.

Skolverkets uppfattning om behoven av kunskapsuppbyggnad organiseras under ett antal huvudområden:

Den statliga styrningen och ansvarsfördelningen på utbildningsområdet,

Läroplaner och andra anknytande styrmedel,

Verksamhetens organisering och inre förutsättningar,

Barns, ungdomars och vuxnas lärande,

Verksamhetens resultat och kvalitet,

De professionella i förskoleverksamhet, skola och vuxenutbildning.

Under vart och ett av dessa områden ges exempel på frågeställningar och aspekter som från sektorns och Skolverkets perspektiv är centrala när det gäller fortsatt kunskapsuppbyggnad. I vissa fall går dessa frågeställningar att knyta till specifika verksamhetsformer, i andra fall rör de mer generella problemområden i hela verksamhetsområdet.

Bakgrund

Regeringen har uppdragit åt Skolverket att utarbeta en kunskapsstrategi för sitt verksamhetsområde. Strategin ska utgöra ett underlag för regeringens kommande forskningspolitiska proposition, som kommer att läggas fram under mandatperioden.

Det övergripande syftet med kunskapsstrategin är att ge underlag för en bedömning av omfattning och inriktning av de svenska insatserna inom högre utbildning och forskning. Kunskapsstrategin skall dels innehålla en övergripande omvärldsanalys som visar det behov av kunskapsutveckling som finns inom förskola, skola och vuxenutbildning, dels en analys av vilken kunskapsutveckling som krävs för genomförandet av myndighetens uppdrag såsom de anges i instruktionen och regleringsbrevet för myndigheten.

Kunskapsstrategin skall innehålla fakta, analyser och bedömningar som gör att den kan fungera som underlag för nästa forskningspolitiska proposition. Redovisning, analys och bedömning skall så långt som möjligt göras i ett internationellt perspektiv. Myndigheten skall därvid skilja mel-

lan ett nordiskt, ett EU-perspektiv och ett bredare internationellt perspektiv. Skolverket skall uppmärksamma och analysera behoven utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Redovisningen bör inte överstiga 10 sidor.

Uppdragets genomförande och redovisningens uppläggning

Underlaget för analysen och bedömningarna har hämtats ur Skolverkets lägesbeskrivningar, forskningsöversikter, utvärderingar m.m. och externa bedömningar och analyser av olika slag. Inte minst betydelsefull har Skolverkets lägesbedömning 2003 (Dnr 01-2003: 1547) varit. Utkast till texten har vidare varit föremål för intern diskussion. Utifrån denna har vi funnit det svårt att fullt ut följa den disposition som rekommenderas i uppdraget.

Redovisningen inleds med Skolverkets mer principiella bedömning av behovet av kunskapsutveckling med tyngdpunkt på forskning inom utbildningsområdet. Därefter görs en kortfattad analys och bedömning av angelägna områden för kunskapsuppbyggnad. Skolverket har lyft fram ett antal områden som inte alltid är meningsfulla att knyta till en enskild skolform. Under varje område ges exempel på frågeställningar, delvis knutna till vissa utbildningsformer. Dessa skall snarast ses som teman som enligt Skolverkets mening är viktiga. I bedömningarna inkluderas, när så ansetts särskilt meningsfullt, internationella perspektiv.

Skolverkets övergripande bedömning av behovet av kunskapsutveckling inom utbildningsområdet

Skolverket anser det vara av stor vikt att forskning och annan kunskapsuppbyggnad inom de verksamhetsområden som verket ansvarar för – förskola, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning – säkerställs både kort- och långsiktigt. Området utgör ett av de största och dyraste samhällsåtagandena och påverkar medborgarna på ett sätt som saknar svarighet.

Skolverket är en kunskapsproducerande myndighet genom sin uppföljning, utvärdering, inspektion och övriga verksamhet. De olika verksamhetsgrenarna kompletterar varandra genom att de tillsammans ger inblickar och kunskaper på såväl system- som verksamhetsnivå, om både verksamhetens förutsättningar, om det som sker i verksamheterna och verksamheternas resultat. I den samlade bedömningen av utvecklingen inom sitt verksamhetsområde, som Skolverket lämnat till regeringen 1 november 2003, lyfter Skolverket fram ett antal områden som även fortsättningsvis kommer att förtjäna uppmärksamhet från Skolverkets sida: personalrekryteringen, bristen på yrkeslärare i gymnasieskolan, gruppstorlekarna i fritidshemmen, särskolan, den låga andelen behöriga lärare i fristående skolor, resultatskillnaderna i grundskolan för att nämna de viktigaste.

Denna kunskapsproduktion tar ofta helt naturligt sin utgångspunkt i konstaterade brister och oftast i regeringsuppdrag. Den kan därmed inte ersätta den oberoende grund- och tillämpade forskning som har till syfte att skapa förståelse av systemen och finna orsaker och förklaringar till det som bl.a. Skolverket kan konstatera i sina utredningar eller att utveckla nya modeller och metoder.

Forskning av god kvalitet inom sektorn ska och måste alltså fungera som både ett komplement till den regerings- och myndighetsinitierade utrednings- och utvärderingsverksamheten och som en oberoende, kritisk verksamhet. En sådan forskning är av mycket stort värde för såväl myndighet, verksamma och lärarutbildning som samhällelig, offentlig debatt. Genom att säkerställa ett utbildningsvetenskapligt forskningsområde ökar också förutsättningarna för att blivande pedagoger får en stabilare vetenskaplig grund att stå på och att verksamma pedagoger får möjlighet till en kvalificerad kompetensutveckling.

Skolverket vill i sammanhanget understryka vikten av att utbildningsvetenskap ges en bred definition. Även om just lärarutbildningens och verksamhetens behov och intressen är viktiga, är det enligt Skolverkets mening olyckligt om utbildningsvetenskap betraktas som ett pedagogernas och didaktikernas forskningsfält. Som framgår nedan har Skolverket, utifrån sin erfarenhet och sina studier och analyser, lyft fram ett antal kunskapsområden som handlar om systemförståelse och processer som förutsätter medverkan och bidrag från olika discipliner. Erfarenheten visar också att forskning av relevans för skoladministration, lärarutbildning och utbildningsverksamhet bedrivs i de mest skilda forskningsmiljöer. Istället för att snäva in forskningsfältet borde snarare en ännu större disciplinär bredd stimuleras, både för att befrämja den vetenskapliga kvalitetsutvecklingen och göra vår förståelse av verksamheterna och det som sker där mångdimensionell. För Skolverket definieras sålunda utbildningsvetenskap närmast utifrån territoriet *utbildning och lärande*, snarare än utifrån vissa frågeställningar och perspektiv.

Skolverkets mening är att såväl långsiktig, teoriutvecklande grundforskning kring utbildningsområdets grundläggande frågor som praxisnära forskning, i vilken de verksamma är involverade och drivande, är viktig och behöver stärkas. För att utveckla den senare och för att slå bryggor mellan olika forskningsintressen, behövs, enligt Skolverkets mening, nya och mer ändamålsenliga former utvecklas.

I nuläget är antalet verksamma som rekryteras till studier utöver grundutbildning och till forskning begränsat, inte minst mot bakgrund hur stor rekryteringsbasen egentligen är. Verksamma pedagoger som rekryteras till forskarutbildning har inte sällan huvuddelen av sina yrkesverksamma år bakom sig och en framgångsrik forskarutbildning leder ofta till att man lämnar sitt grundyrke och fortsätter sin karriär inom universitet och högskolor. Man kan därmed ifrågasätta i vilken utsträckning den typ av tillämpad forskning som bedrivs i realiteten kan betraktas som praxisnära.

2003-11-06

Dnr 01-2003:1720

För att stärka den praxisnära forskningen är det bl.a. angeläget att former och finansieringsmöjligheter skapas för att pedagoger och andra verksamma ska kunna delta i kvalificerad vidareutbildning och forskning utan att helt behöva lämna verksamheten, ur vilken frågeställningar har väckts och till vilken kunskapen bör återföras.

Skolverket har ingen konkret lösning att föreslå men utgår för från att olika former av samfinansieringsmöjligheter måste diskuteras. Utöver de direkta forskningsfinansiärerna finns ett antal starka aktörer/intressenter – Svenska kommunförbundet, lärarorganisationerna m.fl. Även om forskningsfinansiärerna, fr.a. Vetenskapsrådet har ett särskilt ansvar för att understödja och säkerställa forskning av god kvalitet, är det tveksamt om det är möjligt att etablera en praxisnära forskning av sådan volym att den får betydelse för professionaliseringen av de verksamma och för utvecklingen av sektorn om inte resurser från de direkta intressenterna kan tillföras. Huvudmännen för förskola, skola och vuxenutbildning avsätter totalt sett avsevärda belopp för kompetensutveckling, medel som delvis skulle kunna nyttjas för den kvalificerade kompetensutveckling som en forskarutbildning innebär. De kan emellertid knappast bekosta fullständiga forskarutbildningar men kan ev. i enskilda fall komplettera annan finansiering. Skolverket tror vidare att många regionala utvecklingscentra skulle kunna bli kvalificerade mötesplatser mellan den traditionella forskarvärlden och utbildningsvärlden.

Samtidigt är det viktigt att framhålla samspelet mellan den teorigenrerande grundforskningen och den praxisnära. Båda har nytta av varandra men i detta sammanhang vill Skolverket särskilt betona beroendet som en praxisnära forskning har av perspektiv, förklaringsmodeller och långsiktighet som grundforskningen kan ge. Den bedrivs på andra villkor och med delvis andra kunskapsintressen men behöver den mer teoriinriktade grundforskningen som referenspunkt och fundament för att få hög kvalitet. Här finns paralleller till den kliniska forskningen inom den medicinska vetenskapen. Det är sannolikt inte en slump att klinisk forskning huvudsakligen bedrivs vid universitetssjukhus, nära den medicinska grundforskningen.

Analys och bedömning av viktiga områden för kunskapsutveckling

Om forskningen ska kunna ta den oberoende och kritiska hållning som verket anser är nödvändigt, är det knappast lämpligt att för detaljerat ange önskvärda forskningsbehov. Generellt bör forskning stimuleras som svarar mot ett eller flera av följande kriterier eller kunskapsintressen:

Fördjupning och teoriutveckling

Med detta avses en forskning vars primära syfte är att utveckla förståelsen av utbildningsverksamhet på såväl system- som verksamhetsnivå. Mot bakgrund av vad som sagts ovan är detta kunskapsintresse det som säkerställer forskningens kvalitet i ett mer långsiktigt perspektiv.

Nyttjande av befintlig och tillgänglig kunskap

Från Skolverkets sida har detta kommit att bli ett försummat och ofta nedvärderat forskningsområde. Tillgången till uppbyggda databaser, till internationella studier och till nationella longitudinella studier är synnerligen omfattande. Dessvärre har de möjligheter till specialstudier, re-analyser och kritiska kunskapsöversikter som dessa ger utnyttjats i alltför liten grad.

Vidgande av perspektiven

En väg att vidga forskningsperspektiven är, som tidigare nämnts, att göra forskningsfältet öppet och intressant för olika discipliner. Ett annat är att aktivt stimulera internationellt forskningssamarbete.

Forskning är i sig och måste vara internationell. Samverkan och kontakter mellan forskare i olika länder är legio och givetvis viktig för utvecklingen av forskningens kvalitet eftersom nya perspektiv och frågeställningar förs in i den svenska forskningen och den svenska forskningen utsätts för granskning. Även Skolverket har mycket goda erfarenheter av att anlita t.ex. forskare och utvärderingsexperter från våra grannländer. Skolverket skulle i detta sammanhang välkomna forskning på nordisk bas i form av samnordiska projekt, något som också borde öppna upp för nya forskningsområden.

Medlemskapet i EU och det större gemensamma intresset för utbildningsfrågor för vidare med sig ett ökande kunskapsbehov kring frågor som är centrala i den europeiska diskussionen. Skolverket menar alltså att en forskning som tar sin utgångspunkt i de "europeiska problemen" behöver byggas upp och stimuleras.

Områden för ytterligare kunskapsuppbyggnad

Nedan redovisas ett antal bredare områden inom vilket det, enligt Skolverkets mening, finns behov av långsiktig kunskapsuppbyggnad. Inom varje område ges exempel på frågeställningar och perspektiv. Områden och exempel är inte annat än undantagsvis bundna till någon särskild utbildningsform. Fokus ligger på forskningsbehovet. Det är emellertid de närmaste åren väsentligt att utrymme också finns inom Skolverkets verksamhet att arbeta med dessa frågor. De olika verksamhetsgrenarna kan här bidra på olika sätt. Utbildningsinspektionerna kommer att bidra med kunskap om kvaliteten i olika verksamheter och bl.a. provverksamheten med verksamheternas resultat. Den kunskap, som verkets uppföljning och utvärdering bidrar med, är nödvändig för långsiktig systemförståelse.

Den statliga styrningen och ansvarsfördelningen på utbildningsområdet

Förändringen av den statliga styrningen och ansvarsfördelningen ändrades radikalt i början av 1990-talet. Under de år som följt kvarstår grund-

formen för styrning och ansvarsfördelning men förskjutningar har skett och nya inslag har tillkommit. Frågan har varit föremål för olika utredningar och till viss del forskning. Brister i implementering, oklarheter och brister i systemförståelsen hos de verksamma har lyfts fram. Trots detta saknas mer djupgående kunskap om politikens genomslag, om vad som styr verksamheten, hur olika styrinstrument faktiskt förstås, accepteras och fungerar, dvs. en kunskap som inte tar sin utgångspunkt i ett antal antaganden om hur styrningen ser ut och bör se ut.

Området rymmer medvetet olika ansatser och fördjupningsmöjligheter. Skolverket vill emellertid särskilt peka ut några områden där en kunskapsuppbyggnad utöver den som sker inom verket är nödvändig.

Mot bakgrund av uppdraget till Skolverket att utveckla en omfattande utbildningsinspektion kommer verket avsätta resurser för metodutveckling och för att öka kunskapen om dess effekter. Samtidigt är det angeläget att oberoende forskning stimuleras, en forskning som har möjligheter att kritiskt granska och studera antaganden och effekter i form av kvalitetsutveckling, studera mötet mellan den granskande myndigheten och verksamheterna etc. Problematiken är inte ny, unik för Skolverkets ansvarsområde eller för Sverige och en forskning som innefattar komparativa ansatser skulle vara särskilt värdefull, inte minst för Skolverkets egen verksamhetsutveckling. På liknande sätt är forskning om de nationella provsystemens effekter angelägen.

Det andra området rör de olika krav som ställs på självvärdering riktade till huvudmän och verksamheter. Skolverket har i olika sammanhang kunnat belysa hur det decentraliserade ansvarets förutsättningar brustit. Kvalitetsredovisningarna, som förväntades bli ett användbart verktyg för huvudmän och verksamma i deras egen värdering av sin verksamhet och ett viktigt underlag för statens bedömningar av utbildningsformernas resultat, har hittills visat sig generellt svaga. Skolverket kommer att uppmärksamma detta även fortsättningsvis men som underlag för fortsatta diskussioner och åtgärder, skulle fördjupade studier, gärna med en praxisnära ansats, vara av synnerligen stort värde.

Skolverket har uppmärksammat problematiken kring likvärdighet och valfrihet. Bilden som påvisats ger indikationer om frågans komplexitet. Skolverket bedömer att frågan ytterligare behöver studeras.

Läroplaner och andra anknyttande styrmedel

I Skolverkets uppgifter ligger utveckling av måldokument, betygskriterier och nationella prov. Även om mycken erfarenhet har samlats under åren, analyser har gjorts och kommer att göras och utbyte finns med andra länder, är det Skolverkets bedömning att den läroplansanknutna och – teoretiska forskningen är för svag. Här avses en läroplansforskning med fokus på hur läroplaner och andra styrdokument konstrueras och hur innehåll uppfattas, väljs ut och organiseras. Den större frihet som läroplaner, kursplaner och betygskriterier gett de verksamma att tolka och välja innehåll och de problem som varit förknippade med detta, har gjort den

läroplansanknutna forskningen allt mer aktuell. Tillgången till datorer med Internetuppkoppling, som gjort mängder av information tillgängliga för barn och ungdomar, har förändrat villkoren för undervisningen. Området borde bl.a. kunna ge utrymme för en omfattande praxisnära forskning men också ge viktiga underlag för Skolverkets utvecklingsarbete med måldokument.

Av betydelse för Skolverkets framtida verksamhetsutveckling är också en vidare kunskapsuppbyggnad kring reformstrategier och –implementering. Olika studier visar att reformering av så komplexa verksamheter som utbildning tar mycket lång tid samtidigt som reformtakten tycks öka och kraven på förnyelse och anpassning till nya villkor blir starkare.

Verksamhetens organisering och inre förutsättningar

I Sverige liksom inom olika internationella organisationer har länge intresset varit stort för kostnaderna för utbildningsverksamheten. Samtidigt med en flerårig debatt om de ekonomiska nedskärningarna i sektorn, har olika forskare ifrågasatt betydelsen av t.ex. resurstillskott i de mer utvecklade länderna. Under senare år har emellertid intresset allt mer kommit att fokuseras på hur resurserna används. OECD har inom PISA-studien visat att sambanden mellan utbildningsresultaten och kostnaderna inte är linjär. Skolverket har i en kunskapsöversikt bl.a. kunnat visa att resurserna kan ha stor betydelse för vissa elevgrupper. Skolverket har också uppmärksammat de växande gruppstorlekarna i fritidshemmen. Förskoleverksamheten har uppmärksamrats i den offentliga debatten. Skolverkets uppfattning är emellertid att kunskapsgrunden fortfarande är svag när det gäller frågor kring resursanvändningen i sektorn – gruppstorlekarnas betydelse för olika barn- och elevgrupper, tidens användning från lärar- resp. elevperspektiv, tillgången till specialister etc.

Skolverket anser vidare att differentieringsfrågan, som varit aktuell under hela efterkrigstiden, fortfarande kommer att vara viktig. Behovet av kunskaper är stort om motiv för och effekter av att barn och ungdomar placeras i särskola, specialskolor, i särskilda undervisningsgrupper eller integreras i ”vanliga” klasser. Till viss del är detta givna utvärderingsfrågor för Skolverket men dess insatser bör kompletteras med mer långsiktig forskning och teoriutveckling.

Ett område som Skolverket vidare vill lyfta fram när det gäller grundskolan i synnerhet är studie- och yrkesvägledningen. Förändringarna av den gymnasiala utbildningen, informationsflödet, medlemskapet i EU och en globaliserad utbildnings- och arbetsmarknad ställer mycket stora krav på skolor att tillhandhålla vägledning och på vägledarna. Metodutveckling är enligt Skolverkets mening nödvändig.

När det gäller vuxenutbildningen framstår utbildningsformens förmåga att anpassa sig till den mycket heterogena grupp som vuxna är som central. Möjligheter till rättssäker validering av kunskaper, anpassning av innehåll och förläggning, stöd till vuxna som av ett eller annat skäl behöver det etc. är områden som med stor sannolikhet kommer att bli föremål

för utredningar och utvärderingar. Samtidigt borde, enligt Skolverkets mening, bl.a. en praxisnära forskning kunna visa på nya modeller och framkomstvägar. Ett särskilt angeläget område för ytterligare kunskapsuppbyggnad är svenskundervisning för invandrare.

Barn, ungdomars och vuxnas lärande

På samma sätt som de två föregående områdena är forskning om lärande och detta lärandes koppling till undervisningsstrategier och –metoder ett av kärnområdena inom utbildningsvetenskap. Området öppnar för olika ansatser och kunskapsintressen, inte enbart rent didaktiska, även om dessa är viktiga.

Särskilt angeläget är studier av lärande och lärandestrategier hos barn och unga i behov av särskilt stöd, av hur sambanden ser ut mellan behov och undervisningens utformning, av vad i undervisningen som skapar behov.

Undervisningen i naturvetenskap, matematik och språk inkl svenska för invandrare har under många år stått i fokus för såväl studier som samhällsdebatt. Trots det stora intresse som området haft, finns ett stort behov av ytterligare kunskaper om hur barn, ungdomar och vuxna lär, hur olika sätt att undervisa påverkar lärandet och inte minst intresse, självförtroende och resultat. Ett område som förefaller få allt större aktualitet är också distansundervisning i olika skepnader.

Förskoleverksamhet bedrivs inom ramen för en rad olika alternativa pedagogiska traditioner och skolbildningar. Inte sällan framstår diskussionerna om de olika skolbildningarna som ett ställningskrig om vad som är gott resp. ont. Debatten är därmed ofta starkt ideologiskt eller moraliskt färgad. Mot denna bakgrund är en empiriskt grundad kunskap om både teori och praktik i förskoleverksamheten inkl familjedaghemmen synnerligen betydelsefull – vad lär sig barn, hur påverkas deras självbild och omvärldsuppfattning etc.

Ett område som Skolverket fokuserat under ett flertal år är utbildningens demokratiuppdrag. I en nyligen publicerad studie – Civic/Ung i demokratin - har bl.a. påvisats hur demokratisyn och delaktighet varierar mellan olika grupper av ungdomar. Frågor som rör hur ett demokratiskt förhållningssätt förmedlas, vad det innebär i skolans vardag får lätt en idealiserad prägel. De signaler som studierna inger dock oro. En fördjupad kunskap om barns och ungdomars lärande och beteende i detta avseende bedömer Skolverket som mycket väsentlig.

Exemplen ovan skall ses i ett perspektiv av livslångt lärande, där inte minst självuppfattning, självförtroende och motivation grundläggs tidigt men också kan påverkas av senare erfarenheter. I detta sammanhang framstår forskning med inriktning på t.ex. ungdomars omvärldsuppfattning och behov liksom olika ungdomskulturer som viktig. En central frågeställning är därmed också hur huvudmän, skolledare och pedagoger agerar för att varje elev ska få möjligheter att lära sig på ett optimalt sätt och hur de lyckas möta de unga. Likaså är det självklart att betrakta lä-

randet i perspektiv av kön, social bakgrund och kulturell identitet. Ett exempel kan ges här.

Genusperspektivet i forskning om lärandet har genom olika utvärderingar och utredningar kommit att framstå som allt mer intressant. Många studier indikerar att vi har en förskola och en grundskola för flickor, i vilket fall i den meningen att flickor generellt klarar sig bättre. Vi har en gymnasieskola som har fler ”pojkt utbildningar” men som när det gäller de mer studieförberedande programmen tycks vara mer anpassade till flickor. Samtidigt förefaller traditionella könsmonster i arbetsliv, karriärer, löner etc. slå igenom fortfarande – pojkar/män klarar sig, något tillspetsat, bättre när de väl lämnat utbildningsväsendet. Detta betyder att lärande aldrig kan studeras könsneutralt, ej heller oberoende av det sociala och kulturella kapital som varje barn, elev eller studerande för med sig in i verksamheten eller oberoende av den kultur de möter i utbildningsverksamheterna.

De exempel som pekats ut är enligt Skolverkets mening intressanta såväl ur ett teoretiskt/empiriskt perspektiv som ur ett praktikerperspektiv.

Verksamhetens resultat och kvalitet

Skolverket har ett maktpåliggande ansvar för de nationella instrumenten för att bedöma utbildningsresultat. De nationella proven omfattar ett fåtal ämnen och ett fåtal årskurser men ger indikationer på utbildningens kvalitet totalt sett. Utbildningsinspektionerna kommer att komplettera bilden. Sverige deltar vidare i ett internationellt arbete i olika organisationer med såväl kunskapsbedömningar som kvalitetsindikatorer. I själva verket har det internationella indikatorarbetet blivit allt mer omfattande och komplext, samtidigt som förväntningarna på att de ska ge rättvisande bilder höjts. EU-medlemskapet och EU:s växande ambitioner när det gäller utbildningsfrågor har också kommit att ställa nya aspekter av resultat och kvalitet i blickpunkten – mobilitet, rätten till användbar kompetens, förståelse och acceptans av likheter och olikheter etc. Detta gäller inte minst yrkesutbildningarna.

Mot denna kort skisserade bakgrund bedömer Skolverket att den roll som en oberoende, kritisk forskning kan spela är mycket viktig, en forskning som fördjupar förståelsen av kvalitetsbegreppets olika sidor. Särskilt viktig är en sådan förståelse måhända när det gäller förskolans kvalitet och resultat. Erfarenheten visar emellertid att även för andra utbildningsformer tenderar resultat- och kvalitetsdiskussionen bli tämligen endimensionell och förenklad. ”Treämnesskolan” tycks bli mer framträdande än utbildningarnas hela samhällsuppdrag. Skolverkets egna studier liksom en rad internationella, har också visat att studier och analyser av utbildningarnas kvalitet och resultat ur ett likvärdighetsperspektiv kommit att bli allt viktigare.

Ett område av helt annan karaktär rör provkonstruktion och bedömning av kompetens. Från Skolverkets sida är tillgången till kvalificerad kompetens avgörande för möjligheten att genomföra sina uppdrag att ta fram

och utveckla nationella prov. Skolverket har under åren självt bidragit till en sådan kompetensförsörjning genom samarbetet med olika forskningsinstitutioner med anledning av dessa uppdrag och de stora internationella jämförande undersökningarna om barns och ungdomars kunskaper. Samtidigt bör en mer långsiktig teori- och metodutveckling på området säkerställas liksom möjligheter till fördjupade analyser och re-analyser av all den insamlade informationen. Området är också väsentligt som stöd för verksamma i deras egna uppgifter att konstruera och använda prov och bedöma elevers/studerandes kompetens. Detta har fått en allt större betydelse inte minst genom de professionellas ansvar när det gäller bedömning av kunskaper och av den allt mer utbredda valideringsverksamheten.

Även om Skolverket särskilt vill lyfta fram behovet av att nyttja den rikhaltiga information som inte minst de internationella jämförande studierna redan gett, vill Skolverket också uttrycka en oro för de minskande möjligheterna att finansiera framtida internationella studier inom ramen för Skolverkets egna anslag. Skolverkets omfattande nationella uppdrag i kombination med de förhållandevis höga kostnaderna för dessa studier riskerar att få till följd att Sverige kommer att stå utanför även viktiga och intressanta studier i framtiden.

De professionella i förskoleverksamhet, skola och vuxenutbildning

Skolverket, liksom många andra, har i olika sammanhang framhållit ledarskapets betydelse och brister inom utbildningssektorn. Ett betydande behov finns att sprida den forskningsbaserade kunskap som redan finns om hur utbildningsverksamhet kan ledas i riktning mot verksamhetens mål men det finns ännu ett stort behov av ytterligare kunskap inom detta område.

De senaste åren har av flera skäl också lärarkåren kommit att framstå som en av de viktigare frågorna i den svenska utbildningsdebatten. En anledning är den förväntade och redan konstaterade bristen på utbildad personal i samtliga utbildningsformer. En annan anledning är det ökade tryck som stora lärargrupper känner, som en konsekvens av såväl reformtakt och krav på förändring som förändringar i samhället i stort, med många ”tungt” skolor som följd utan att lärarna upplever att de fått tillräckliga instrument för att skapa arbetsro och trivsel.

Skolverket har i bl.a. sin senaste lägesbeskrivning särskilt lyft fram yrkeslärarna och den förväntade bristen på utbildade sådana. Behovet av välutbildade lärare understryks av resultaten i den nämnda Civicstudien.

Behovet av forskning om läraryrket i bred mening är därför enligt Skolverkets bedömning mycket stort: yrkesidentiteterna och –tryggheten i olika grupper, innebörden i professionalitet, lärarutbildningens betydelse, krav, förväntningar och det faktiska lärararbetet är bara exempel på angelägna områden; områden för en kritisk, oberoende och teoribaserad forskning.

Bakgrund

Med anledning av propositionen Vissa forskningsfrågor (prop. 1998/99:94) har riktlinjer för utformningen av forskningspolitiken fastställts. Riktlinjerna innebär bl.a. att en forskningspolitisk proposition skall överlämnas till riksdagen en gång per mandatperiod. Som ett underlag för en sådan proposition skall forskningsstrategier respektive kunskapsstrategier utarbetas av berörda myndigheter. Uppdrag om kunskapsstrategier användes första gången 1999 inför den forskningspolitiska propositionen Forskning och förnyelse (prop. 2000/01:3).

Regeringen avser att lägga fram en ny forskningspolitisk proposition inom mandatperioden. Som ett led i förberedelserna för denna proposition har regeringen uppdragit åt universitet, högskolor och forskningsråd att utarbeta forskningsstrategier. Regeringen har vidare uppdragit åt vissa berörda myndigheter att redovisa sina kunskapsstrategier.

Kunskapsstrategins syfte och innehåll

Det övergripande syftet med kunskapsstrategin är att ge underlag för en bedömning av omfattning och inriktning av de svenska insatserna inom högre utbildning och forskning. Kunskapsstrategin skall dels innehålla en övergripande omvärldsanalys som visar det behov av kunskapsutveckling som finns inom förskola, skola och vuxenutbildning, dels en analys av vilken kunskapsutveckling som krävs för genomförandet av myndighetens uppdrag såsom de anges i instruktionen och regleringsbrevet för myndigheten.

Kunskapsstrategin skall innehålla fakta, analyser och bedömningar som gör att den kan fungera som underlag för den forskningspolitiska propositionen. Redovisning, analys och bedömning skall så långt som möjligt göras i ett internationellt perspektiv. Myndigheten skall därvid skilja mellan ett nordiskt, ett EU-perspektiv och ett bredare internationellt perspektiv.

Omvärldsanalys

Statens skolverk skall redovisa en övergripande bedömning av utvecklingen inom de verksamhetsområden myndigheten ansvarar för. Myndigheten skall, med denna bedömning som grund, redovisa det aktuella behovet av kunskap tillgång till kunskap.

Skolverket skall vidare ge sin syn på i vilken utsträckning behoven inom verksamhetsområdena tillgodoses och vilka förändringar som eventuellt borde göras med avseende på högskoleutbildningens och forskningens omfattning och inriktning

Myndigheten skall särskilt uppmärksamma och analysera behoven utifrån ett jämställdhetsperspektiv

Den interna verksamhetens kunskapsbehov

Skolverket skall även redovisa det aktuella behovet av kunskap för myndighetens interna verksamhet.

Redovisning av strategierna

Skolverket skall redovisa den externa respektive den interna verksamhetens aktuella behov av kunskap, forskning, och forskningsinformation uppdelade på verksamhetsområden och utifrån myndighetens övergripande uppdrag.

Myndigheten skall särskilt redovisa omfattning, inriktning och former för eventuell samverkan med universitet och högskolor, andra myndigheter, näringslivet, kommuner, landsting och intresseorganisationer samt andra delar av samhället.

Redovisningen bör inte överstiga 10 sidor, inklusive sammanfattning, och om möjligt, följa dispositionen i denna bilaga.

Kunskapsstrategin skall främst avse fyraårsperioden 2005–2008.